

ZDALNE NAUCZANIE: CZY TAKA FORMA EDUKACJI JEST MOŻLIWA I EFEKTYWNA DLA DZIECI ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI, W TYM Z AUTYZMEM?

Praca z dziećmi z autyzmem to ciągle podejmowanie wyzwań. W Niepublicznym Punkcie Przedszkolnym „Effectis” codziennie zadajemy sobie pytanie - jak najlepiej możemy pomóc naszym podopiecznym uwzględniając ich potrzeby?

W poniższym artykule przybliżamy temat ZDALNEGO NAUCZANIA. Czy taka forma nauczania jest możliwa i efektywna dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Jakie sposoby i formy można wykorzystać w pracy z dzieckiem? Jak rodzic może pomóc nauczycielowi w zdalnym nauczaniu? Serdecznie zapraszam do lektury.

*Mirosław Wiśniewski
oligofrenopedagog,
dyrektor pedagogiczny NPP Effectis*

W dobie pandemii i ograniczeń w funkcjonowaniu placówek oświatowych, zdalne nauczanie stało się koniecznością (dotyczy ono również dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi). Większość placówek jak dotąd nie pracowała w taki sposób. Zmiany, jakie przyniosło ograniczenie nauczania stacjonarnego, wywołało obawy zarówno rodziców, jak terapeutów i

nauczycieli. Stanęli przed koniecznością odejścia na jakiś czas od tradycyjnych form nauczania, na rzecz cyfrowych narzędzi.

Jednak, czy takie prowadzenie terapii i nauczania jest możliwe i efektywne dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?

W tworzeniu prawidłowych warunków edukacyjnych dla dzieci ze specjalnymi potrzebami, bardzo ważne jest indywidualne podejście do każdego ucznia. Nauczyciele oraz terapeuci podejmują takie działania, które mają na celu wspomagać rozwój dziecka. Metody pracy dostosowują do jego potrzeb oraz możliwości poznawczych, emocjonalnych i społecznych. Poziom funkcjonowania dziecka ma wpływ na dobór odpowiednich oddziaływań terapeutycznych np.: dostosowywanie sposobu komunikowania się z dzieckiem, zmniejszanie lub zwiększanie liczby materiału, wydłużanie lub skracanie czasu pracy, zmienianie form aktywności, wprowadzanie zajęć umożliwiających poznawanie wielozmysłowe, stosowanie różnych środków dydaktycznych. Istotne jest również zapewnienie dziecku wielospecjalistycznej pomocy, uwzględniając przy tym potrzeby dziecka (np. terapia psychologiczno-pedagogiczna, terapia logopedyczna, fizjoterapia / Integracja sensoryczna, rytmika i inne terapie wspomagające rozwój).

W procesie kształcenia dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kluczową rolę odgrywa również odpowiednie przygotowanie warunków zewnętrznych. To w jakim otoczeniu przebywa dziecko oraz z jakich pomocy korzysta, ma wpływ na prawidłowy rozwój jego kompetencji. W pracy z dzieckiem z autyzmem, nauczyciel stara się zapewnić dziecku miejsce z ograniczoną ilością bodźców rozpraszać uwagę. Podejmuje również takie metody, które będą eliminować zachowania przeszkadzające w nauczaniu (np. zachowania trudne, opozycyjne, stereotypie, schematyzmy zachowania). W tym celu aktywizuje dziecko poprzez odpowiednie metody oraz ustala system wzmocnień zachęcających je do podjęcia określonej sytuacji zadaniowej. Należy również pamiętać, że w terapii dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi najważniejsza jest stałość i systematyczny udział w bezpośrednim kontakcie z terapeutą. Brak regularnie prowadzonej terapii i niska absencja dziecka mogą przyczyniać się do regresu w rozwoju dziecka.

Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione wyżej czynniki, które są niezbędne w nauczaniu dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, nauczanie zdalne stanowi bardzo duże wyzwanie. Głównym czynnikiem determinującym

organizację kształcenia na odległość jest stopień funkcjonowania dziecka oraz jego zdolności poznawcze. O zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych można mówić w przypadku dzieci z autyzmem. Do grupy dzieci z autyzmem należą:

- dzieci wysokofunkcjonujące (w normie intelektualnej) i dzieci z niepełnosprawnością intelektualną (w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym lub głębokim);
- dzieci mówiące i niemówiące;
- dzieci z trudnościami w funkcjonowaniu emocjonalno-społecznym;
- dzieci z problemami w przetwarzaniu sensorycznym;
- dzieci z nasilonymi trudnymi zachowaniami.

Zdalne nauczanie wszystkim przyniosło wiele wyzwań i trudności. Taka forma nauki okazała się jeszcze trudniejsza dla grupy dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi ich terapeutów i rodziców. Dla specjalistów największym wyzwaniem jest zapewnienie dziecku jak najlepszych form i warunków do tego, aby w dalszym ciągu wspierać jego rozwój. Tym samym metody te, muszą być dostosowane do wieku dziecka, stopnia niepełnosprawności oraz możliwości psychofizycznych. Główną barierą w kontakcie na odległość terapeuty z dzieckiem niepełnosprawnym jest brak możliwości natychmiastowego reagowania, korygowania i modelowania zachowań dziecka. Podczas zdalnego nauczania terapeuta ma za zadanie nie tylko operować komputerem i obrazem w trakcie prowadzenia zajęć, ale przede wszystkim zarządzać uwagą i koncentracją ucznia. Dzieci z autyzmem często mają trudności z koncentracją uwagi oraz z samodzielnym dokończeniem zadania. Jeśli pozostawi się je, by samodzielnie wykonały zadanie, zapewne szybko je porzucą. Terapeuta będąc „na odległość” z dzieckiem ma ograniczone możliwości aktywizujące je do zadania. Może motywować dziecko poprzez stosowanie pochwał terapeutycznych oraz wybierać takie sposoby podawania wiedzy, które zachęcą dziecko do współpracy. Terapeuta pracując z dzieckiem z autyzmem mierzy się również z trudnymi zachowaniami. Dużo łatwiej jest wypracować strategie i techniki radzenia sobie z trudnymi zachowaniami podczas terapii stacjonarnej. Zajęcia online muszą być więc dla dziecka atrakcyjne i zachęcające do współpracy. Specjalista ma za zadanie również przewidywać i kontrolować stres dziecka wybierając takie zadania, które będą możliwe do wykonania, a nowe aktywności dokładnie i szczegółowo wyjaśniać. W momencie pojawienia się zachowań zakłócających należy przekierować uwagę dziecka, tak aby nie dopuszczać do eskalacji zachowań trudnych.

W Terapeutycznym Punkcie Przedszkolnym „Effectis” podczas ograniczenia funkcjonowania stacjonarnej placówki, terapeuci włożyli bardzo dużo pracy i wysiłku, aby w jak najlepszy sposób pomóc swoim małym przedszkolakom w kontynuowaniu terapii. Na czas nauczania zdalnego specjaliści przygotowali plan pracy dostosowany indywidualnie do potrzeb i możliwości każdego dziecka, uwzględniając przy tym założenia programów terapeutycznych. W ramach pracy zdalnej terapeuci tworzyli treści dydaktyczne, karty pracy, ciekawe eksperymenty, pomysły na wspólne zabawy ruchowe, zajęcia sensoplastyczne oraz plastyczne. Nagrywali również filmiki z piosenkami i wierszykami naśladowczymi. Wszyscy specjaliści utrzymywali stały kontakt z dziećmi i ich rodzicami (zajęcia realizowane na platformie internetowej, rozmowy on-line z rodzicami, korespondencja mailowa). Podczas zajęć on-line prowadzili wielospecjalistyczne terapie, udzielali rodzicom konsultacji i wskazówek. Nieoceniona w tym przypadku była rola rodziców, którzy swoim zaangażowaniem wspierali nie tylko nauczycieli, ale przede wszystkim swoje dzieci. W nauczaniu zdalnym dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, to rodzice mają bardzo ważny wpływ na przebieg zajęć. Poprzez swoje zaangażowanie, wsparcie i chęć pomocy swoim dzieciom bardzo ułatwiają terapeutom przeprowadzenie terapii i realizację założonych celów. Rodzic staje się więc swoistym w budowaniu relacji na odległość pomiędzy terapeutą, a dzieckiem. Dla specjalistów bardzo ważny jest stały kontakt z rodzicem podczas zajęć zdalnych.

Zaangażowanie i współpraca rodzin przyczyniają się do zdobywania sukcesów terapeutycznych dziecka. Jednak z punktu widzenia rodziców to terapeuci i nauczyciele odpowiedzialni są za terapię dziecka. Istotne w tym przypadku jest to, że na rodziców nie powinno przenosić się odpowiedzialności za prowadzenie terapii. Ich zadaniem nie jest prowadzenie zajęć, a wspieranie terapeutów poprzez uczestnictwo w zdalnym nauczaniu, udzielaniu pomocy swoim dzieciom i modelowaniu, gdy tego potrzebują. W trakcie nauki on-line rodzic wspólnie z terapeutą może opracować takie sposoby pracy z dzieckiem, które ułatwią nauczanie w domu.

Oto sposoby, jak pomóc swojemu dziecku w zdalnym nauczaniu:

1. **Przygotuj miejsce do pracy.** Aby zapewnić dziecku poczucie stałości i bezpieczeństwa, przygotuj stałe miejsce do nauki. Przy wyborze miejsca

należy zwrócić uwagę na dobre oświetlenie, wygodne krzesło, stół wielkością dopasowany do dziecka oraz porządek wokół niego.

2. **Unikaj rozpraszaczy.** Miejsce, w którym dziecko uczy się powinno być pozbawione dodatkowych bodźców (słuchowych, wzrokowych) rozpraszających dziecko. Na stole lub biurku powinny znajdować się jedynie rzeczy niezbędne do nauki: komputer/tablet, zeszyt, karta pracy, książka, ołówek. Inne niezbędne pomoce, które będą wykorzystywane podczas zajęć można umieścić poza zasięgiem wzroku dziecka i sięgać po nie, gdy będą potrzebne.

3. **Stwórz plan dnia.** Graficzne obrazowanie planu dnia pomaga dziecku uporządkować czynności w ciągu dnia. Potrzeba stałości i pojawiające się trudności w przystosowaniu do zmian mogą powodować lęk oraz zachowania trudne. W konsekwencji dziecko może odmawiać uczestnictwa w zajęciach. Plan dnia pozwoli na przewidywalność czynności w ciągu dnia i tym samym da dziecku poczucie bezpieczeństwa. Dzięki temu, dziecko będzie mogło przygotować się do nauczania zdalnego i chętniej uczestniczyć w zajęciach.

4. **Stwórz regulamin zasad panujących podczas nauki.** U dzieci z autyzmem często pojawiają się zachowania trudne, problemowe i zakłócające. Zachowania takie mogą być reakcją na zmiany, frustracją wynikającą z niemożności wykonania trudnego zadania, dostarczaniem sobie dodatkowych bodźców lub zwracaniem na siebie uwagi. Do angażowania się w zachowania niepożądane przyczyniać się mogą także różne deficyty dziecka, np. nadaktywność ruchowa, problemy z koncentracją, uboga komunikacja. Aby pomóc dziecku w procesie wyciszania trudnych zachowań, można wspólnie stworzyć kodeks/regulamin w formie plakatu, na którym umieszczone będą takie zasady jak: *ślucham się Pani, ślucham się mamy/taty, siedzę spokojnie, mam spokojne ręce, mam cichą buzię*. Regulamin należy umieścić w widocznym dla dziecka miejscu i często przypominać o zasadach w nim umieszczonych.

5. **Buduj motywację dziecka.** Dzieci z autyzmem potrzebują dużego wsparcia i motywacji podczas edukacji. Dziecko pozbawione pozytywnych wzmocnień może bardzo szybko zniechęcać się, a nawet frustrować doprowadzając przy tym do trudnych zachowań. Należy zatem w trakcie nauki jak najczęściej chwalić dziecko, doceniać wysiłki i zachęcać do podejmowania kolejnych prób (np. „*Super wykonałeś zadanie!*”, „*Bardzo dobrze sobie radzisz*”, „*Brawo! Udało Ci się wykonać zadanie!*”, „*Świetnie Ci idzie, poradzisz sobie*”, „*Podoba mi się, że próbujesz dokończyć zadanie*”, „*Myślę, że uda Ci się za drugim razem, spróbuj jeszcze raz*”, itp.).

6. **Stwórz system wzmocnień.** W sytuacji, gdy dziecko mimo pochwał i zachęcania, nadal angażuje się w zachowania trudne i zakłócające, można wprowadzić technikę wzmocniania pozytywnego, tak zwaną *gospodarkę żetonową*. Metoda ta polega na przyznawaniu punktów za każde dobre zachowanie lub wykonanie zadania. Dziecko podczas zajęć zdobywa punkty (np. 5 punktów za 5 zadań podczas nauki). Na koniec zajęć, gdy dziecku uda się zdobyć określoną liczbę punktów, może wymienić je na wcześniej ustaloną z rodzicem nagrodę np. bańki mydlane, przekąska, zabawa ulubioną zabawką, balon, naklejka, itp. - ważne by wzmocnienie było atrakcyjne dla dziecka i dostępne tylko po zdobyciu punktów.

7. **Pozwól na przerwy między zadaniami.** Dziecko u którego koncentracja uwagi jest na niskim poziomie lub jest nadaktywne ruchowo potrzebuje chwili oddechu pomiędzy zadaniami. W tym czasie terapeuta prowadzący zajęcia może włączyć piosenkę, przeczytać historyjkę, porozmawiać z dzieckiem na dowolny temat lub pozwolić na chwilę zabawy/ relaksacji (przerwy powinny być nie dłuższe niż 5 minut).

8. **Modeluj czynności dziecka.** Dziecko, które nie potrafi samodzielnie wykonać zadań wymagających sprawności motoryki małej potrzebuje wsparcia osoby dorosłej. W takiej sytuacji rodzic może „cieniować” dziecko, to znaczy podążać rękoma za ruchami dziecka (kierowanie manualne), podczas takich zadań jak: grafomotoryka, kolorowanie, pisanie, rysowanie, nawlekanie koralików oraz innych ćwiczeń manualnych.

9. **Stosuj proste i krótkie komunikaty.** Podczas nauki dziecko potrzebuje prostych i krótkich komunikatów, skierowanych bezpośrednio do niego, które będzie mógł zrozumieć. W sytuacji, gdy dziecko nie potrafi wykonać zadania, należy udzielić dziecku konkretnych wskazówek (spokojnie wyjaśnić zadanie lub zamodelować czynność).

10. **Współpracuj z terapeutą prowadzącym zajęcia.** Podczas zajęć terapeuta ma za zadanie przekazać dziecku potrzebną wiedzę, rozwijać jego kompetencje oraz mocne strony. Rodzic współpracujący z terapeutą pomaga osiągnąć zamierzone cele terapeutyczne i tym samym przyczynia się do zdobywania sukcesów terapeutycznych dziecka.

11. **Zadbaj o zdrowie psychofizycznie dziecka.** Należy pamiętać, że w procesie edukacji bardzo istotny jest również czas zabawy, relaksu i odpoczynku od natłoku zadań. Nauczanie zdalne wiąże się z częstym przebywaniem dziecka przed ekranem komputera. Dziecko może czuć

zmęczenie od nadmiaru bodźców. W ciągu dnia należy zapewnić dziecku:

- pełnowartościowe posiłki,
- aktywny czas na świeżym powietrzu (np. zabawa na placu zabaw),
- odpoczynek (czytanie dziecku bajek lub włączenie relaksującej muzyki),
- odwrażliwienie lub dostymulowanie (np. masaż ciała i twarzy, podczas którego można wykorzystać piłki i szczotki o różnych fakturach, zawinięcie dziecka w kokon, oklepywanie ciała dziecka, chodzenie gołymi stopami po materiałach o różnej fakturze, mycie ciała dziecka gąbkami o różnej fakturze, huśtanie dziecka),
- zabawę swobodną,
- odpowiednią długość snu,
- rozmowę o emocjach, słuchanie dziecka i udzielanie odpowiedzi na zadane pytania.

Przeniesienie nauczania do domu pozwoliło rodzicom zobaczyć proces edukacji swoich dzieci - to jak przebiega, w jaki sposób jest dostosowywany i realizowany. Z pomocą terapeutów rodzice mogą nauczyć się pracować z dzieckiem w domu, wykorzystywać sprawdzone metody i dostosowywać materiały dydaktyczne do poziomu funkcjonowania dziecka. Jest to wartość dodana dla rodzica. Zważywszy jednak na specjalistyczne oddziaływania terapeutyczne dziecka, większość takich zajęć bardzo trudno przeprowadzić jest on-line. Zdalne nauczanie w tym przypadku nie zawsze może być efektywne i możliwe do zrealizowania. Na przykład:

- zajęcia z logopedą, podczas których terapeuta wprowadza m.in. ćwiczenia językowe, oddechowe, fonacyjne, artykulacyjne. W nauczaniu zdalnym brak jest możliwości wykonania masażu logopedycznych. Pojawiają się również trudności w korygowaniu poprawności wykonywanych ćwiczeń językowych;
- zajęcia z fizjoterapeutą/terapeutą integracji sensorycznej, podczas których terapeuta stosuje ćwiczenia wykorzystując do tego specjalistyczny sprzęt, odpowiedni docisk oraz masaże. W nauczaniu zdalnym barierę stanowi brak specjalistycznego sprzętu w domu oraz niemożność wykonania wszystkich ćwiczeń przez rodzica, np. odpowiedni docisk, masaże, ćwiczenia, które może wykonać tylko wykwalifikowany specjalista;
- zajęcia psychologiczno-pedagogiczne, podczas których terapeuta tak modeluje przebieg zajęć, aby wspierać i rozwijać kompetencje dziecka w różnych sferach funkcjonowania. W nauczaniu zdalnym brak jest

możliwości natychmiastowego reagowania i modelowania dziecka przez specjalistę.

Ograniczenie placówek oświatowych i wprowadzenie nauczania zdalnego przyniosło wiele obaw, lęków i pytań rodziców dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Systematyczna terapia stacjonarna i kontakt dziecka ze specjalistą stanowią kluczową rolę w jego rozwoju. Wielospecjalistyczne oddziaływania mają na celu wspomagać rozwój psychoruchowy i społeczny. Przeniesienie do trybu online edukacji dziecka może przyczyniać się do pojawienia regresu w jego funkcjonowaniu.

Zdalne nauczanie to także nowa sytuacja nie tylko dla nauczycieli i rodziców, ale również dla dzieci. Uczniowie silnie odczuwają negatywne emocje, takie jak strach, stres i lęk.

Zmiana formy nauczania z pewnością znacząco wpływa na zachowanie dzieci - przedszkole jest miejscem znanym i przewidywalnym, do którego codziennie przychodzą. Zaburzenie codziennej rutyny może skutkować pojawieniem się zachowań trudnych, uniemożliwiających prawidłowe funkcjonowanie. Bardzo ważne w tym okresie jest dostarczanie dziecku poczucia bezpieczeństwa: poświęćmy swój czas na wspólną zabawę, porozmawiajmy o uczuciach, planujmy wspólnie z dzieckiem każdy dzień i uprzedzajmy o zmianach. Chwalmy za każde dobre zachowanie, motywujmy do realizowania powierzonych obowiązków (edukacyjnych, domowych). Znajdźmy również czas na odpoczynek. Nadrzędnym zadaniem rodzin i terapeutów jest dbanie o dobro dzieci. W tym trudnym czasie należy szczególnie pamiętać o sferze emocjonalnej i higienie zdrowia psychicznego.

mgr Magdalena Litwińczuk
psycholog

*„Effectis” Niepubliczny Punkt Przedszkolny
dla dzieci z autyzmem
Warszawa, Ursynów
ul. Pod Lipą 1, lok. nr 2
+48 505 868 502
www.effectis.edu.pl*

"Effectis" – placówka powstała z inicjatywy doświadczonych i dobrze zorientowanych w temacie zaburzeń ze spektrum autyzmu rodziców, którzy zmagają się z autyzmem swojego dziecka na co dzień. W połączeniu sił z kadrą wykwalifikowanych terapeutów oraz specjalistów, powstało wyjątkowe miejsce, niosące pomoc dzieciom z ASD i ich rodzinom.